

žanju strahotno monotone in večno razpaljene skrivnosti človeka, ki ga obkroža mrakotna osamljenost, izbrisujoča kraje in dobe, ki se potapljajo v krik v vekovite bolesti.»

Zgodba takega osamljenca je pripovedovana v prvi osebi. Brez patosa, analitično hladno. Ali prav ta ostra analitičnost, ki se polasti najrahlejšega čustva, ki se zavrti in zasvedra v močvirje podzavesti, vpliva bolj razžarjano kot še tako čustveno nabrekla izpoved. V takem pripovedovanju je Miličič mojstrski. Zgodba, ki bi iz nje povprečni pisatelj napisal epigonsko novelo ljubosumja, je služila Miličiču, da je skušal odkriti pravzroke tragike kozmične osamljenosti. Če bi skušal shematizirati esoterično dogajanje takega izrazito subjektivističnega jaza, ki mora sledujoč v svojem solipsizmu razpasti, bi ga postavil med dva skrajna ekstrema: med večnostjo v zmislu Pascalovega vzklaka in med begovito življenje grozotno naivnega nagonstva poosebljenega v ženi. »Jaz« niha med obema ekstremoma. Njegova tragika je, da hoče večnost potelesiti ali pa, da hoče življenje, ki je dinamično, umiriti v statiko. Na zunanjo se to skrivnostno odigravanje izvrši kakor v kaki časopisni notici: umor iz ljubosumja. Prav v tem, da je Miličič poglobil zunanje dejanje na podtalno ravni podzavestnih dvobojev, se očituje velika umetnost tega pripovednika. Andrejevsko mističnih (prim. »Črne maske«) svetov se dotakne pisatelj ob stavkih kakor je ta: »Osečao sam: da ta žena, koja je u mene tako nerazlučivo urasla, tako nerazumljivo, da ta žena mora biti samo nečije tamno sredstvo, neka mračna igračka u rukama nekoga, što, pošto-poto, hoće moju potpunu propast i uništenje.«

Iz gledanja subjektivnega jaza je vsaka »nesreča« uništenje, izgledanja »kristjana« pa — odrešenje. **Č**e je Miličič ves mračen in temačen, pa je **Milan Kašanin** v svojih »Zaljubljenicah« sveže razgiban, ker mu moč globlje ironije omogoča distančnost. Kašanina smo spoznali že na lanskem zborovanju Pen-klubov v Ljubljani kot odličnega recitatorja svoje proze. »Zaljubljenice« so zbirka prvovrstnih novel in črtic, ki se odlikujejo po svojstvenem slogu. Osem zgodb z razpotja. Osem doživetij, kakršna zviharijo človeka, kadar se v njem spoprime za prvenstvo njegova osebnost, zavestna volja in usoda. Pa ne s tragičnim izidom. Tiho pomirjenje se zбоči nad zaključkom teh dvobojev, pomirjenje, ki je prav za prav resignacija, toda tudi izraz moči. Vsi ti Kašaninovi »zaljubljenici« so taki resigniranci s trpko-rezkim nasmehom. »Osamljenec« vzdihne: »Človek mi je danas blagorodna senka, smrt — san brez snova, a život naš — les. Pa se molim svome Ocu, Nebeskom, za sve ljude, i sve vode, i sve puteve...«

V »Porušenem domu« vidimo starca, ki so se mu otroci izneverili. Umakne se v svoj vinograd, kajti »zna, kad bi sišao sa planine, da bi mu pričali o jednom istom, i na što mu to? Vidi i sam kako su bili, on i njegova nesrečna deca, nije malouman. Sve to je bila volja Božja. Sudbina.«

V »Preobraženju« nam pisatelj prikaže čisto svojevrstno resignacijo, ki jo doživi nekdanji student Vesa, ko se povrne iz vojne. Ta novelica je prav tipična slika povojnih metamorfoz. Kako se nekdanji »idealisti« sprevrže v duševnega nihilista, ki zatre še poslednji plamen vesti v sebi in se preprija v vzklikom: »Kakva smisla ima ovakav život? ... Voziti se avtomobilom, to! Lagati dobro, udvarati se, udarati po njuškama, jest, jest, to!

Kradi brate, otimaj! I kaži hvala Gospodu Bogu što si živ i zdrav, što se nisi vratio iz rata kao invalid. — Psuje guslare i novinare, čara Lazara i Kosovo, Šantića i Veljka Petrovića, i sve koji su ga otrovali dimom ljubavi za porodicu, čoveka i rod.« In spusti se v »kupčijo« z Madžarom Moricem Salamonom, »blago« pa je njegova vest — kot Faust se zapiše hudiču, in postane ugleden novodobni, povojni meščan z avtomobili in priležnicami...

Čehovska ironija preveva vse te zgodbe o razočaranju nad življenjem. »Ženik« je ves čehovski. Tudi v dikciji. Na pr.: »Baš sad je morala, da se truje!« »Noč je bila mirna. Ravnica se belela silno i mesec sjao. K peči je buktala vatra, koju je čuvao stari sluga, sedeći kraj nje. S vremena na vreme se podizao, da vidi kako mu spava gazda i da li je dobro pokriven, pa uzimao njegov duvan, savijao cigaretu i palio je žarom...« Ltd. **V**danost v nespremenljiv red življenja je izmodrila tudi »sveštenika« popa Mladena: tako je, ne more biti drugače, grešen je svet. »Grešniki«, kakor je naslov neke iz teh novel, so ti ljudje, ki umejo vedno najti sporazum z »življenjem«. Še »Videnje« se je ukrivilo v lalno grotesknost. »Braća pravoslavna« zaključuje zbirko, ki je malo zagonetna samo po naslovu, kajti morda je še najgloblja trpkost razočaranja izražena v imenu »Zaljubljenici«. Metamorfoza predvojne študenta v debelega meščana pa ostane tipična novela in spomin na čase pred dobrimi desetimi leti. **Miran Jarc**

Zapisek o Leskovčevem »Juriju Plevnarju«. Čeprav bi se dal iz zapuščine A. Leskovca objaviti tudi kak drug odlomek, sem se odločil, da mu v spomin ohranim mesta iz »Plevnarja«, ki so pri zadnji redakciji izpadla. »Plevnarja« je rajni Leskovec trikrat v celoti predelal. Ko ga je leta 1922, prvič dovršil, ga je 14. avgusta poslal F. S. Finžgarju »v svrhu presoje in izročitev ljubljanskemu gledališču«, kakor je zapisal na koncu koncepta. Ta rokopis mi je Finžgar pozneje izročil, da ga preberem in morda objavim. Delo mi je dlje časa obležalo, medtem pa je Leskovec v jeseni in pozimi l. 1925. »Plevnarja« vnovič predelal. Glavne spremembe so v II. in III. dejanju; tudi pozorišče je zamenjal tako, da se II. dejanje vrši v sobi, III. pa na verandi blizu tovarne. Predelani rokopis je l. 1926. predložil DS. Izmed pomislekov, ki sem jih sporočil pisatelju, je bil največji proti »Drugemu«, in ko sem se odločil za natis, sem zahteval, naj »Drugi« kot stilno moteča oseba odpade in, v kolikor je potrebno, preide v Plevnarja samega. Tedaj je Leskovec začetkom leta 1927. Plevnarja tretjič predelal tako, kakor je istega leta objavljen v DS. Da je opustil »Drugega«, se je zelo težko odločil in je pisal, »da se mu v duši nekaj trga«. Plevnar je človek plemenite nravi, ki se v resno, realno zadevo zažene z vso voljo. Tu pa mu stopi na pot dvom: Ali imam moči, brezobzirnosti, da v danem trenutku izvedem svojo zamisel brez ozira na žrtve (druge in svoje)? — Večno ga spremlja ta dvom, ki je poosebljen v Drugem... Seveda: Funkcija Drugega bi se dala prenesti tudi v Plevnarja samega, saj je drugi le tragična sestavina njegova, ali mislil sem si stvar z Drugim bolj efektno... — Za natis sem porabil prvo redakcijo iz l. 1922., ker redakcije iz l. 1925. v zapuščini ni. Prvotna imena Srakoper - Moran, Hosta - Rak in scenarij ne bodo motili čitatelja, ki pozna »Plevnarja« v DS, 1927. **F. K.**